

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Kohti eettistä ammatillista koulutusta

Ammatillinen koulutus on ollut jo muutaman vuoden ajan myrskyn silmässä. Koulutuksen uudistavaa lainsäädäntöä valmisteltiin vuosia, ja uusi lainsäädäntö astui voimaan 2018. Reformista on saatu ensi kokemuksia vuoden verran, ja onkin hyvä aika tarkastella tilannetta – mitä ammatilliselle koulutukselle kuuluu nyt ja mihin suuntaan koulutuksen laadunvarmistusta olisi syytä kehittää?

Julkaistu: 13. helmikuuta 2019 | Kirjoittanut: Saija Leiding

Ammatillisen koulutuksen uudistus oli yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Hankkeen tavoitteena oli uudistaa ammatillinen koulutus osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi, jossa nuoriso- ja aikuiskoulutuksen raja-aidat murretaan, sääntelyä ja päällekkäisyyksiä puretaan ja oppimista siirretään enenevässä määrin työpaikoille. Myös yksilölliset opintopolut ja henkilökohtaistaminen olivat uudistuksen keskiössä. Rahoitus muutettiin tulos- ja suoritusperusteisemmaksi. Uudistuksen taustalla ovat työelämän muutos ja rahoituksen vähentyminen.

Uudistuksen keskiössä on käsitys oppimisesta: osaamista voi hankkia monella tavalla, monessa ympäristössä. Opiskelija voi hakeutua koulutukseen yhteishaun lisäksi myös pitkin vuotta. Osaamisen hankkiminen erotetaan osaamisen osoittamisesta, joka tapahtuu ammatillisessa koulutuksessa pääosin näyttöjen kautta. Opiskelijat etenevät opinnoissa omassa tahdissaan sen sijaan, että samaan aikaan opiskelemaan hakeutuneet etenisivät samaa tahtia.

Kaikkien perustutkintoa opiskelevien opintoihin kuuluvat myös yhteiset tutkinnon osat, joihin kuuluu muun muassa viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen. Tähän tutkinnon osaan sisältyy kieliopintoina viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, toisella kotimaisella sekä vieraalla kielellä. Tutkinto kokonaisuudessaan muodostaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden, joten tutkinnon saatuaan opiskelija voi hakea ja päästä jatko-opintoihin.

Reformin tavoitteet ja peruseriaatteet ovat eittämättä hyvät, eikä periaatteellista keskustelua tavoitteista ole juurikaan käyty. Hankausta oppilaitoksissa on aiheuttanut lähinnä se, että muutokseen ei ole ehditty valmistautua riittäväällä tavalla. Monessa oppilaitoksessa reformin mukaisia pedagogisia periaatteita, käytäntöjä sekä opetusjärjestelyitä vasta kehitellään, kun opetuksen ja ohjauksen pitäisi arjessa jo sujua. Muuttuneessa sääntelyssä on koulutuksen järjestäjien johdolla ja muulla henkilökunnalla vielä paljon opeteltavaa ja omaksuttavaa. Uutta

ovat muun muassa jatkuva haku ja sisäänotto opintoihin ympäri vuoden, kaikkien opiskelijoiden opintopolun yksilöllistäminen ja yksilöllistämiseen liittyvät suunnitelmat sekä koulutuksen osaamisperusteisuuden korostuminen.

Lisäksi rahoitusperusteiden muuttuminen entistä suoritusperusteisemmaksi näkyy myös opettajien arjessa. Monet opettajat raportoivat painostuksesta antaa hyväksytyjä arviointeja silloinkin, kun opiskelija ei vielä hallitse tutkinnon perusteiden mukaista osaamista. Koulutuksen järjestäjille voikin rahoitusmallin vuoksi muodostua intressi valmistuttaa opiskelijoita nopeasti osaamisen tasosta riippumatta. Vaikka rahoitukseen vaikuttavat myös opiskelijapalautteet ja opiskelijoiden sijoittuminen työelämään, koulutuksen järjestäjillä voi olla houkutus painottaa nopeaa valmistumista koulutuksen laadun sijaan.

Opettajan rooli nähdään opiskelun (jota kutsutaan osaamisen hankkimiseksi) tukijana, joka ohjaa, opettaa, henkilökohtaistaa sekä tunnistaa ja tunnustaa aiemmin hankittua osaamista. Opettajan rooli onkin puhuttanut paljon oppilaitoksissa. Samaan aikaan luokassa tai työsalissa voi olla hyvinkin eri vaiheissa eteneviä opiskelijoita, joten opetus ei voi perustua luennoinnille. On kuitenkin selvää, ettei pedagogiikka ammatillisessa koulutuksessa ole aiemminkaan ollut luennointiin rajoittunutta, vaan monet opettajat ovat jo vuosia tai vuosikymmeniä mahdollistaneet muun muassa opiskelijoiden yksilöllisen etenemisen ohjaavaa opetustapaa hyödyntäen.

Hyvistä käytänteistä tasalaatuiseen koulutukseen

Julkisessa keskustelussa on vuoden sisällä nähty monenlaisia ulostuloja ammatillisen koulutuksen arjesta. Useimmissa joko kuvataan erilaisin esimerkein, miten reformin toteutuksessa on epäonnistuttu tai esitellään erilaisia ammatillisen koulutuksen innovaatioita, innostuneita pedagogiikan kehittäjiä ja hyviä käytäntöjä. Myös Opetushallitus ja opetus- ja kulttuuriministeriö ovat toistuvasti tuoneet esiin, miten tärkeää hyvien käytänteiden jakaminen ja jalkauttaminen on.

Hyvä käytänne -diskurssissa unohtuu kuitenkin eräs oleellinen, koulutuksen laatua mittaava piirre. Laadukas koulutus on tasalaatuista; opiskelija saa tarvitsemansa, tutkinnon perusteissa määräytyt tiedot ja taidot riippumatta siitä, minkä koulutuksen järjestäjän tai opettajan opetuksessa hän tutkintonsa opiskelee. Samaan keskusteluun sopivat myös toteamukset siitä, että reformi on vasta alussa ja koulutuksen järjestäjät hakevat parhaita käytäntöjä. Tämä tuskin lohduttaa opiskelijaa, joka on aloittanut opintonsa ja jonka elämänsäkuuluun mahdolliset epäonnistuneet koulutuskokeilut vaikuttavat negatiivisesti, pahimmillaan katastrofaalisesti.

Miten ammatillista koulutusta sitten toteutetaan lähempää eettistä tarkastelua kestäväällä tavalla? Eettinen toteutus tarkoittaa ennen kaikkea koulutuksellista tasa-arvoa: sitä, että myös muutosvaiheessa opiskelevat opiskelijat saavat tasalaatuista sekä lain, asetusten ja tutkinnon perusteiden ja muiden määräysten mukaista koulutusta. Opettajat tekevät arviointinsa virkavastuulla, joten koulutuksen on myös muutosvaiheessa oltava laadukasta, jotta se tuottaa arviointiin riittävää osaamista.

Reformilainsäädäntö on itsessään melko löyhä; vastuu käytännön ratkaisuksista, opetuksen määrästä ja erilaisten polkujen tarjoamisesta on koulutuksen järjestäjillä. Koulutuksen järjestäjien vastuu onkin lisääntynyt huomasti samaan aikaan, kun rahoitus on vähentynyt

merkittävästi. Muuttunut toimintakenttä herättää pohtimaan, onko uudistusta mahdollista toteuttaa annetuilla resursseilla, jotka vähimmilläänkin asettavat haasteita tasalaatuisen koulutuksen tavoitteelle.

Määräykset eettisen toiminnan pohjalla

Ensimmäinen askel kohti eettistä reformin toteuttamista on henkilökohtaistaminen, joka tehdään opiskelijan parasta, ei säästöjä, tavoitellen. Tärkeä osa henkilökohtaistamista on aiemman osaamisen tunnustaminen, joka tehdään Opetushallituksen määräyksen mukaisesti todistuksista. Mikäli todistukset ovat vanhentuneita tai tutkinnon perusteita vastaava osaaminen on hankittu työelämässä tai vaikkapa harrastusten parissa, opettaja (ammatillisten tutkinnon osien yhteydessä opettaja ja työelämän edustaja) varmistaa osaamisen ajantasaisuuden ja arvioi osaamisen. Jos osaaminen vastaa jo tutkinnon perusteita, opiskelijan ei tarvitse enää opiskella osa-alueita, vaan hän voi edetä opinnoissaan.

Ammatillista koulutusta koskeva diskurssi poikkeaa suuresti muiden koulutusasteiden kohdalla käytävästä keskustelusta. Vaikka lukioissakin tunnustetaan esimerkiksi aiemmin käytyjä lukiokursseja, muilla koulutusasteilla ajatusta ei ole viety niin pitkälle kuin ammatillisessa koulutuksessa. Yksi reformin johtavista ajatuksista on *vain puuttuva osaaminen hankitaan*. Uudistus lähtee siis siitä näkökulmasta, että opiskelijalla yleensä on tunnustettavaa osaamista, joka voi olla kertynyt muuallakin kuin formaalin koulutuksen parissa.

Kun koulutusta toteutetaan eettisesti kestävin periaattein, osaamisen tunnustamisessa ei tule tehdä ylilyöntejä. Jos opiskelija tulee opiskelemaan tutkintoaan suoraan peruskoulusta, hänellä harvoin on kokonaisen tutkinnon osan tai yhteisten tutkinnon osien osa-alueen osaaminen. Myöskään valmentavista koulutuksista harvemmin saadaan sellaista osaamista, joka vastaisi ammatillisten perustutkintojen perusteita sen enempää ammatillisissa kuin yhteisissäkin tutkinnon osissa. Mahdollista toki on, että opiskelija on esimerkiksi harrastuneisuuden myötä hankkinut joidenkin osaamistavoitteiden mukaista osaamista, mutta tätä ei voi ottaa lähtökohdaksi osaamista tunnustettaessa.

Esimerkiksi 1970-luvulla suoritettujen lukiotodistuksen perusteella osaamisen tunnustaminen on kyseenalaista, sillä osaamisen ajantasaisuus ja vastaavuus ammatillisen perustutkinnon perusteisiin on varmistettava ja osaaminen arvioitava niiden mukaan. Tällöin opiskelija olisikin ohjattava osoittamaan osaamisensa esimerkiksi näyttöön tai kokeeseen, jolloin myös mahdollinen osaamisen kehittyminen voitaisiin ottaa arvioinnissa huomioon.

Opettajan etiikkaan kuuluvat ensisijaisesti muut asiat kuin opiskelijan nopea eteneminen opinnoissa. Etenkin nuorten, mutta usein myös kypsempään ikään ehtineiden, opiskelijoiden kohdalla on muistettava, että opiskelun on tunnettava mielekkäältä, kannustavalta ja eteenpäin vievältä. Opiskelija sitoutuu opintoihin vain, jos saa kannustavaa ja tukevaa palautetta ja tuntee kuuluvansa johonkin (OPH 2017: 18). Ammatillisessa koulutuksessa voidaankin parhaimmillaan opiskelun yhteydessä tukea opintoihin kiinnittymistä, minäpystyvyyden kehittymistä ja tunnetta siitä, että omalla toiminnalla on vaikutusta oppimiseen.

Oppilaitoksen henkilöstön on oltava tarkka siinä, millaista kieltä osaamisen tunnustamisesta käytetään. Opiskelu ei saa olla rangaistus, vaan tavanomainen osa ammatillista koulutusta. Osaamisentunnustamisprosessi voi olla raskas ja epäonnistuessaan opiskelijalle jopa lannistavampi väylä valmistumiseen kuin se, että opiskelija saisi onnistumisen kokemuksia huomattessaan, että osaa jo joitakin asioita ja voi edetä nopeasti tehtävien tekemisessä.

Opiskelun tulisikin kannustaa ja tukea opiskelijaa elinikäisessä oppimisessa tarvittaviin ominaisuuksiin, muun muassa vastuullisuuteen, suunnitelmallisuuteen ja sinnikkyYTEEN (Huusko ym. 2018).

Opiskellessa oppii myös työelämän kannalta oleellisia työskentelyn taitoja, mutta opiskelemisen arvostus ei aina tule esiin ammatillista koulutusta käsittelevissä teksteissä. Niissä opiskeleminen on *osaamisen hankkimista*, joka mielellään ymmärretään perustavalla tavalla erilaiseksi kuin luokkahuoneessa opiskeleminen. *Osaamisen hankkiminen* on käytännönläheistä ja työelämä- ja opiskelijälähtöistä – samalla tulee puolihuolimattomasti implikoitua, että *opiskeleminen* ei lähtökohtaisesti ole edellä mainittuja asioita. Myös *opettaminen* on sana, jota harvoin näkyy ammatillista koulutusta käsittelevissä opetushallinnon teksteissä.

Reforminmukainen opettaja halutaan nähdä osaamisen mahdollistajana, valmentaja-opettajana ja ohjaajana. Kun vahingossa jälleen implikoidaan, että opettajat ennen reformia eivät ole kohdanneet opiskelijoita yksilöinä, ohjanneet opiskelijoiden opintopolkuja tai toteuttaneet opiskelijälähtöistä pedagogiikkaa.

Henkilökohtaisten opintopolkujen ja yksilöllistämisen korostaminen lienevät kiistatta hyviä asioita, mutta ne usein asetetaan tarpeettomasti vastakkain ryhmä-tematiikan kanssa. Opiskelija voi edetä yksilölliseen tahtiin, mutta ryhmään kuulumisen on edelleen tärkeää. On ongelmallista, mikäli henkilökohtaiset opintopolut ja ryhmään kuulumisen nähdään toisensa poissulkevinä asioina, sillä ryhmäytyminen tukee opintoihin kiinnittymistä ja motivoi opiskelijaa jatkamaan opintojaan (ks. OPH 2017: 19).

Kielikoulutus on poliittista

Ammatillisesta koulutuksesta ei voi puhua kielikoulutuspoliittisesta näkökulmasta käsittelemättä maahanmuuttajaopiskelijoiden tilannetta. Valtion kotouttamisohjelman (2016) mukaan maahanmuuttajat siirtyvät ammatilliseen koulutukseen entistä aiemmin ja opintojen aikaista kielikoulutusta lisätään.

Tutkintojen perusteissa olevaan viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä (<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3397336/reformi/tutkinnonosat/4201883>)-osa-alueeseen kuuluu myös suomi toisena kielenä -oppimäärä, ja lisäksi koulutuksen järjestäjä voi saada korkeintaan puolen vuoden ajan rahoitusta opiskelijan opiskeluvalmiuksia tukeviin opintoihin. Painopiste on kuitenkin ammatillisessa kielen opiskelussa, eikä peruskielitaidon oppimisessa. Herääkin kysymys siitä, missä vaiheessa maahanmuuttajan tulisi saavuttaa yhteiskunnassa ja työelämässä riittävä peruskielitaidon taso, kun kielitaidon opiskelua on kuitenkin ajateltu siirrettävän kotoutumiskoulutuksesta ammatilliseen koulutukseen.

Kestävin eettisin periaattein toimivissa oppilaitoksissa tulee käydä keskustelua myös siitä, miten kieltä opitaan ja millainen kielitaito on riittävä ammatissa toimiessa. Myös kielen oppimisen trendit painottavat kielitaidon kehittymistä todellisten työtehtävien yhteydessä ja kielituen avulla (ks. esim. Lilja & Tapaninen 2018), mutta olisi tärkeää keskustella myös siitä, mitkä kielen osa-alueet jäävät työvaltaisessa oppimisessa vähemmälle. Eettisesti toimiva koulutuksen järjestäjä organisoii kielenopettajan tuen myös työpaikoille ja huomioi, kuinka paljon työpaikoilla on kielitietoisien ohjaamisen osaamista. Jotta maahanmuuttaja saavuttaisi myös riittävät yhteiskunnassa toimimisen taidot, jatko-opintovalmiudet ja elinikäisen oppimisen taidot (laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017 § 2), hänen tulee saada riittävästi kelpoisen opettajan antamaa suomen kielen opetusta myös muissa kuin niissä toiminnoissa, joita hän työpaikalla toimiessaan kohtaa.

Huomionarvoista ammatillisen koulutuksen laadun kannalta on myös se seikka, että koulutuksen laatua valvovat koulutuksen järjestäjät itse. Mikäli laadussa on ongelmia, koulutuksen järjestäjän odotetaan itse korjaavan toimintaansa. Ammatillista koulutusta seuraavat myös työelämätoimikunnat

(https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/tyoelamatoimikunnat), jotka koostuvat työnantajista, työntekijöistä ja itsenäisistä ammatinharjoittajista sekä opetusalan edustajista. Huomioitavaa kielikoulutuksellisesta näkökulmasta on kuitenkin se, että työelämätoimikunnissa ei ole yhteisten tutkinnon osien asiantuntijoita, vaikka myös yhteisten tutkinnon osien laadunvarmistus kuuluu työelämätoimikuntien vastuulle.

Selkeä kehittämisen kohde työelämätoimikuntien nimittämisessä ja ammatillisen koulutuksen laadun parantamisessa olisikin perustaa työelämätoimikunta, jonka tehtävänä olisi seurata, tuottaa tietoa ja antaa lausuntoja yhteisten tutkinnon osien osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmista. Tämän työelämätoimikunnan tehtävänä olisi myös toimia ammatillisen koulutuksen laadun varmistajana yhteisten tutkinnon osien osalta ja osallistua tutkinnon perusteiden kehittämiseen. Tämän myötä saataisiin enemmän tietoa siitä, millä periaatteilla ja miten laadukasta kielikoulutusta ja muuta yhteisten tutkinnon osien opetusta oppilaitoksissa tarjotaan ja mihin suuntaan toimintaa tulisi kehittää.

Saija Leiding on ammatillisen työryhmän puheenjohtaja Äidinkielen opettajain liitossa ja työskentelee äidinkielen lehtorina Stadin ammatti- ja aikuisopistossa.

Lähteet

Huusko, M., Vettenniemi J., Hievanen R., Tuurnas A., Hietala R., Kolhinen J. & Ruskovaara E. (2018). *Yrittämään oppii yrittämällä. Yrittäjyys ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa - arviointi*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 25:2018. Saatavilla:

https://karvi.fi/app/uploads/2018/11/KARVI_2518.pdf
(https://karvi.fi/app/uploads/2018/11/KARVI_2518.pdf)

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. Annettu Naantalissa 11.8.2017.

Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531#Pidp451377632>
(<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531#Pidp451377632>)

Lilja, N. & Tapaninen, T. (2018). Kulmarautoja ja ruuvikoneita – millaisia mahdollisuuksia suomen kielen oppimiseen tarjoutuu rakennusalan työtehtävissä? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(1).

Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2018/kulmarautoja-ja-ruuvikoneita-millaisia-mahdollisuuksia-suomen-kielen-oppimiseen-tarjoutuu-rakennusalan-tyotehtavissa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2018/kulmarautoja-ja-ruuvikoneita-millaisia-mahdollisuuksia-suomen-kielen-oppimiseen-tarjoutuu-rakennusalan-tyotehtavissa>)

OPH 2017 = Harjunpää, K., Ågren, S. & Laino, S. (2017). *Sujuvuutta siirtymiin – Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:1.

Saatavilla: https://www.oph.fi/download/182497_Sujuvuutta_siirtymiin.pdf
(https://www.oph.fi/download/182497_Sujuvuutta_siirtymiin.pdf)

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta (2016). Työ- ja elinkeinoministeriö.

Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79075/TEMjul_45_2016_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

(http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79075/TEMjul_45_2016_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Artikkeliin viittaaminen

Leiding, S. (2019). Kohti eettistä ammatillista koulutusta. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(1). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2019/kohti-eettista-ammattillista-koulutusta> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2019/kohti-eettista-ammattillista-koulutusta>)